

O‘.HOSHIMOV “AJDAR”NING TOVBASI” HIKOYASIDA MAVHUM
OTLARNING LINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI
(INGLIZ TILI BILAN QIYOSIY)

Bardiyeva Gulasal Umidbek qizi
Urganch davlat universiteti talabasi

Annatatsiya: Ushbu maqolada O‘tkir Hoshimovning “Ajdardan tovbasini” hikoyasidagi mavhum otlarning lingvokulturologik xususiyatlari ingliz tili bilan qiyosiy tarzda tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: lingvomadaniyat, tilning grammatikasi, milliy xarakter, mavhum otlar, tarjima, lakunalar.

Annotation: In this article, the linguistic and cultural characteristics of abstract nouns in O'tkir Hashimov's story "The Dragon's Repentance" are analyzed in a comparative way with the English language.

Key words: linguistic culture, grammar of the language, national character, abstract nouns, translation, lacunae.

Аннотация: В данной статье лингвокультурные особенности абстрактных существительных в рассказе Откира Гашимова «Покаяние дракона» анализируются в сравнительном ключе с английским языком.

Ключевые слова: лингвокультура, грамматика языка, национальный характер, абстрактные существительные, перевод, лакуны.

Har bir tilda yozilayotgan asar o‘sha tilning xususiyatlari, madaniyati va urf-odatlariga tayangan holda hosil bo‘lgan leksik qatlami asosida yaratiladi. Har qanday asarga xalq madaniyatining aksi singdirilgan bo‘ladi. Xalqning madaniyati esa tildagi so‘zlar, ularning turli ma’no nozikliklari va hatto uning grammatikasida ham namoyon bo‘ladi. Bu esa bevosita lingvomadaniyatshunosik bilan bog‘liq.

Lingvomadaniyat tilning grammatik kategoriyalarida ham ko‘rinib turadi. O‘tkir Hoshimovning “Hajviy hikoyalar” to‘plamidan olingan bir necha hikoyalaridagi mavhum otlar faqat o‘zbek tiliga xosligi, o‘zida xalqimizning madaniyatini, urf-odatlari va milliy xarakterini mujassamlashtirib turishi bilan ahamiyatlidir.

O‘tkir Hoshimov hikoyalarida mavhum otlarning keng qo‘llanilishi va ulardagi ayrim ma’no qirralarining boshqa tillarda qanday ifodalanishi, ushbu ma’nolarning ularda ham mavjud yoki mavjud emasligi o‘zbek tilining muhim lingvokulturologik xususiyatlaridan biridir. Xususan, ingliz tili bilan qiyoslaydigan bo‘lsak, har ikkala tilning ham o‘ziga xos jihatlari namoyon bo‘ladi.

Quyida O‘.Hoshimovning “Ajdarning tovbasini” hikoyasidagi mavhum otlarning lingvokulturologik xususiyatlarini ingliz tili bilan qiyoslagan holda tahlilga tortamiz.

Kechqurun esa cheksiz nafrat otashin muhabbatga aylanadi¹. [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Muhabbat_\(ma%CA%BCnolari\)](https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Muhabbat_(ma%CA%BCnolari)) Yuqoridagi gapda muhabbat soʻzi oʻzbek tilidan ingliz tiliga love deb tarjima qilinib, <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/love.html>

love soʻzi sevgi, ishq, biror narsani yoqtirish, juda yaxshi koʻrish kabi maʼnolarga ega hamda har qanday narsani va insonni yoqtirishga nisbatan umumiy. Oʻzbek tilida esa bu maʼnolarning har birini ifodalash uchun alohida mavhum otlar mavjud. Masalan, sevgi soʻzi, asosan, insonning insonga boʻlgan tuygʻusini bildirsa, muhabbat soʻzi esa bu maʼnoda umumiy tushuncha ifodalab Vatanga, ota-onaga, doʻstlarga nisbatan ham qoʻllana oladi. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Sevgi>

Sevgi va muhabbat soʻzlarining ingliz tilida bir soʻz bilan ifodalanishi bizning madaniyatimizda xos boʻlgan tushuncha va qadriyatlarning ularda mavjud emasligi bilan bogʻliq.

Bundan tashqari, ingliz tilida mehr soʻzi ham love deb tarjima qilinadi. Children need to be shown lots of love (Bolalar koʻp mehr koʻrishga muhtoj boʻladi) gapida love soʻzi oʻzbek tilidagi mehr soʻziga toʻgʻri keladi.

Tajriba (<https://uz.opentran.net/ozbek-ingliz-tarjima/tajriba.html>)

oti ingliz tiliga practice, experiment va background deb tarjima qilinib, uning mavhum ot maʼnosini experiment yoki background soʻzlari anglatadi. Chunki practice oʻzbek tilida amalda koʻrsatish, amaliyot maʼnosini beradi.

Practice n. amaliyot; (custom) urf-odat; (exercise) mashq; in- amaliyotda;²

Insof oti ingliz tiliga honesty deb tarjima qilinib, adolat degan maʼnoni ham anglatadi. Jumladan, I appreciate your honesty (Men sening insofliligingni qadrlayman) gapida honesty soʻzi oʻzbek tilidagi vijdon, insof, diyonat, halollik soʻzlari uchun umumiy boʻlsa, She answered all my questions with her usual honesty (U mening barcha savollarimga adolat bilan javob berdi) gapida esa toʻgʻrisoʻzlik, samimiylik, adolat kabi maʼnolarda tarjima qilinadi.

Shuni ham taʼkidlash joizki, oʻzbek tilidagi koʻp qoʻllanuvchi mavhum otlardan hisoblangan koʻngil soʻzining ingliz tilida muqobili mavjud emas, yaʼni quyidagi gapda u ifodlagan maʼnoni anglatuvchi alohida soʻz yoʻq:

Ertalab koʻnglida araqqa nisbatan cheksiz nafrat bilan uygʻonadi. (“Ajdard”ning tovbasini hikoyasidan).

Shuning uchun, bu soʻzning oʻrniga heart (yurak) soʻzidan foydalaniladi. Bu esa lakuna hisoblanadi.

Biror xalqning maishiy, madaniy, ijtimoiy va tarixiy sharoiti uchun xarakterli va boshqa xalq uchun begona boʻlgan, boshqa tilda aniq muqobili boʻlmagan soʻz va soʻz

¹ Oʻ. Hoshimov. Hajviy hikoyalar. –Toshkent: “Oʻqituvchi” NMIU, 2017. –B. 3.

² S. Nazarov, F. Nazarova, N. Adizova, D. Boltayeva. English-uzbek dictionary. –Toshkent: “Niso Poligraf”, 2013. –B. 522.

birikmalari lakunalar deyiladi.³

Lakunalarni muqobilsiz leksika tushunchasi bilan ham nomlash mumkin. Muqobilsiz leksika har qanday tilda uchraydigan hodisa bo‘lib, boshqa tilga tarjima qilib bo‘lmaydigan so‘zlarni anglatadi. Chunki bu so‘z anglatayotgan tushuncha faqat shu til madaniyatigagina xos bo‘lib, boshqa xalqlarda uchramaydi.

Munday razm solsam, avtobusning old tomonidagilar "press" bo‘pketgan, men turgan tomon bo‘m-bo‘sh⁴!

Shuningdek, “Ajdard”ning tovbasini hikoyasida uchrovchi razm so‘zi o‘zbek tilida razm solmoq yoki razm solib qaramoq; nazar solmoq, sinchkovlik bilan kuzatmoq, diqqat bilan qaramoq, kuzatmoq ma‘nolarini beradi. Samandarov unga boshdan-oyoq razm soldi-yu boshqa gap so‘ramadi. (A. Qahhor, “Qo‘shchinor chiroqlari”). <https://uz.m.wiktionary.org/wiki/razm/>

Ma‘lum bo‘ladiki, tilimizda bu so‘zning qarash so‘zidan farqli jihatlari mavjud. Ammo ingliz tilida razm so‘zi ham, nigoh, qarash so‘zlari ham bir xil, ya‘ni look deb tarjima qilinadi. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/look.html>

A look passed between them (Bir-biriga razm tashlashdi) gapida look razm, nigoh ma‘nosini bersa, We‘ll be taking a close look (Yaxshilab qarab chiqamiz) gapida qarash deb tarjima qilinadi. Demak, o‘zbek tilidagi razm, qarash, boqish, nazar so‘zlarining bari ingliz tilida look deb ishlatiladi.

U yog‘i nima bo‘lgani yodimda yo‘q⁵.

Yod so‘zi esa ingliz tiliga memory deb tarjima qilinadi. Memory so‘zining asosiy ma‘nosi o‘zbek tilidagi xotira so‘ziga to‘g‘ri keladi. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/memory.html>

Biroq tilimizda yod va xotira so‘zlari bir-biridan farq qiladi. Xotira – idrok etilgan narsa va hodisalarni yoki o‘tmish tajribalarni esda qoldirish va zarur bo‘lganda tiklashdan iborat psixik jarayon. Xotira so‘zi nerv sistemasi elementi bo‘lganligi sababli uning o‘zini emas, balki yod, es, zehn kabi sinonimlarini mavhum ot sifatida olish to‘g‘riroq. Yod so‘zi esa yodga olmoq, yodga tushmoq, yoddan o‘qimoq, yod oldirmoq birikmalarida kelishiga qaraganda es, zehn degan ma‘nolarda keladi. Shuning uchun, xotira va yod so‘zlari sinonim bo‘lsa-da, bir so‘z deb bo‘lmaydi. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Xotira>

I have a bad memory for names (Menda ismlarni eslab qolishda yomon xotira bor). Bu gapda memory so‘zi xotira ma‘nosini anglatgan. There hasn’t been peace in the country within my memory (Esimni taniganimdan beri bu davlatda tinchlik yo‘q) gapida esa yod, es degan ma‘noda tushuniladi.

O‘tirib-o‘tirib o‘zimga na‘sha qildi. Xayolimga g‘alati o‘y keldi⁶.

³ Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. -М.: Высш. шк., 1986. –С. 55.

⁴ O‘. Hoshimov. Hajviy hikoyalar. –Toshkent: “O‘qituvchi” NMIU, 2017. –B. 6.

⁵ O‘. Hoshimov. Hajviy hikoyalar. –Toshkent: “O‘qituvchi” NMIU, 2017. –B. 6.

⁶ O‘. Hoshimov. Hajviy hikoyalar. –Toshkent: “O‘qituvchi” NMIU, 2017. –B. 7.

Hikoyada qo'llangan xayol mavhum oti hamda miya so'zlarining har ikkalasi ham ingliz tiliga mind deb tarjima qilinadi. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/mind.html>

Biroq xayol va miya so'zlari mutlaqo boshqa-boshqa ma'nolarni bildiradi. Miya bu insonning tana a'zolarini boshqarib turuvchi bosh organ hisoblansa, xayol miyamizdan o'tkazadigan fikrni anglatuvchi mavhum ot hisoblanadi. Ingliz tilida xayol so'zining alohida o'zini anglatuvchi thought so'zi ham mavjud. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/thought.html> My thoughts turned to home (Mening xayollarim uy tomonga burildi).

Tilimizdagi har bir so'z o'zining o'zgacha ma'no qirralarini namoyon qilishi bilan ajralib turadi va lingvomadaniyatimizni ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'. Hoshimov. Hajviy hikoyalar. –Toshkent: “O’qituvchi” NMIU, 2017.
2. S. Nazarov, F. Nazarova, N. Adizova, D. Boltayeva. English-uzbek dictionary. – Toshkent: “Niso Poligraf”, 2013. –B . 522.
3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. -М.: Высш. шк., 1986. – С. 55.
4. [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Muhabbat_\(ma%CA%BCnolari\)](https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Muhabbat_(ma%CA%BCnolari))
5. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/love.html>
6. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Sevgi>
7. (<https://uz.opentran.net/ozbek-ingliz-tarjima/tajriba.html>)
8. <https://uz.m.wiktionary.org/wiki/razm/>
9. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/look.html>
10. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/memory.html>
11. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Xotira>
12. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/mind.html>
13. <https://uz.opentran.net/ingliz-ozbek-tarjima/thought.html>
14. Wisdom inglizcha-o'zbekcha so'zlar ilovasi